

САША Д. СТАНОЈЕВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ПРЕГОВОРИ МИЛОВАНОВИЋА И ГЕШОВА У СТВАРАЊУ БАЛКАНСКОГ САВЕЗА 1912. ГОДИНЕ

САЖЕТАК. Године пред Први балкански рат 1912/13. обележене су интензивним дипломатским активностима усмереним ка стварању савеза између Србије, Бугарске, Грчке и Црне Горе. Њихов заједнички циљ био је ликвидација османске власти на простору тзв. Европске Турске, ослобођење сународника из вишевековне окупације и повратак територија у матичне државе. Предмет овог рада јесу српско-бугарски преговори који су представљали основу ширег савеза. Он је утврђен пре свега кроз договоре између два знаменита државника – Милована Миловановића и Ивана Евстратијева Гешова (*Иван Евстратиев Гешов*), који су истовремено били председници влада и министри спољних послова. Резултати преговора преточени су у међудржавни уговор са тајним додатком од 13. марта 1912. године. У раду је историографском методом на основу архивске грађе, објављених извора, мемоаристике и релевантне литературе извршена анализа вођеног процеса.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Милован Миловановић; Иван Гешов; Балкански савез; Србија; Бугарска.

¹ sasa.stanojevic@pr.ac.rs

Рад је настао у оквиру пројекта ИИИ 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Истраживање представљено у раду спроведено је за потребе израде докторске дисертације аутора под називом *Дипломатске активности балканских држава у стварању војно-политичког савеза 1912. године*, одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Нишу 2015. године.

Рад је примљен 31. јануара, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 30. марта 2020.

Краљевина Србија није могла кренути у дуго прижељкивани подухват ослобођења Старе Србије без одговарајућих савезника. Они су се морали тражити у суседству, међу слично заинтересованим странама, али и код великих сила одакле се очекивала прекопотребна подршка. Иако је Османско царство с почетка XX века било суочено са мноштвом нагомиланих проблема унутрашње и спољнополитичке природе, суседне балканске земље се са њим још увек нису могле носити самостално. Окосницу ширег савеза на Полуострву имале су чинити управо Србија и Бугарска, државе које су показивале највише потенцијала за сукоб који се неумитно приближавао. Бројни покушаји који су у том смислу вођени и током претходних деценија нису уродили плодом све док политичка кормила нису преузеле личности дорасле овом крупном изазову. Сарадња два државника – Милована Миловановића и Ивана Евстратијева Гешова, праћена разним искушењима, у знатној мери је допринела коначном остварењу идеала многобројних ранијих генерација.

Бугарска, „Пруска на Балкану“, важила је за водећу државу међу будућим савезницима. Била је солидно војнички опремљена, са територијом двоструко већом од Србије и са вишком од милион становника у односу на свог суседа. Међутим, у званичној Софији се са све већом пажњом пратило како је у ранијим годинама Србија с успехом водила Царински рат, потискивала акцију комита на простору Македоније, показивала снагу у вези са Анексионом кризом, имала политичку сцену са прилично усаглашеним партијама. Све су то били довољно јасни показатељи да се на свог западног суседа овде треба озбиљније рачунати (Милојевић, Павловић и Шећеровић, 1994, стр. 72, 79).

Миловановић је још од 1908. године, када је преузео министарство иностраних дела, за један од водећих приоритета поставио унапређење односа са Бугарском. Међутим, Влада Александра Малинова (*Александар Малинов*) није се показала спремном да прати овакав став. Без обзира на то, дипломатски представник Софије у српској престоници, Андреј Тошев (*Андреј Тошев*), истицао је како је већ од наредне године и окончања Анексионе кризе настојање на ближем споразуму између две земље постало „Миловановићева фикс-идеја“. Малинову је скоро непрекидно сугерисао како је узајамна солидарност Србије и Бугарске најважнија за самосталност Балкана и решење нагомиланих проблема. Па ипак, требало је проћи још времена док није дошло до успостављања неопходног поверења, док се нису сузбили утицаји Беча и

док се није нашао адекватан посредник између две стране. Улога својеврсног покровитеља савеза припала је Русији. Миловановић је зато у даљем развоју догађаја настојао да се што више веже за Петроград, који би био не само сведок преговора већ и својеврсна трећа уговорна страна (Ђорђевић, 1962, стр. 139, 141–143).

За планирање војне акције усмерене ка Османском царству било је у ово време исувише рано. Из Петрограда се још с почетка преговора позивало на стрпљење све док споразум не би био постигнут. У вези с тим је Миловановић преко Тошева поручивао кабинету у Софији да би питање српског наоружања требало бити окончано до пролећа 1912. године (Централен државен архив, 176к, 2–673, Тошев Малинову бр. 1042 од 7/20. септембра 1910). Бугарски представник је иначе у својим извештајима све чешће истицао улогу руског посланика Николаја Хенриковича Хартвига (*Николај Генрихович Гарџивиј*) у раду на здближавању, наводећи како је „позната његова рола у Београду“ по питању жеља за савезништвом (ЦДА, 176к, 2–673, Тошев Малинову бр. 1154 од 2/15. октобра 1910).

Политички чиниоци у Бугарској су били мишљења да би се до стварања споразума под окриљем Русије могло доћи тек по евентуалном доласку на власт Гешова и Стојана Данева (*Сџојан Данев*). До оваквог расплета је заиста и дошло с пролећа 1911. године. (Архив Србије, МИД, ПО, 1911, фасцикла VIII, Миловановић Поповићу бб од 23. маја/5. јуна 1911). Формирање коалиционог кабинета крајем марта није протекло лако због спора двојице политичких првака око позиције председника владе. Бугарски краљ Фердинанд (*Фердинанд I Бџларски*) преломио је ствар тако што је његов избор пао на Гешова, док се Данев задовољио местом председавајућег у Собрању (Марков, 1987, стр. 97).

У даљем следу догађаја показало се као веома важно то што је Гешов уз Владу преузео и место министра спољних послова. Питање Македоније и Тракије поставио је за примарни спољнополитички интерес. Схватао је да се при решавању ширих проблема балкански народи не могу ослонити искључиво на политику великих сила, због чега је био мишљења да је споразум са Србијом једини пут (Guechoff, 1915, стр. 2, 34). Миловановић је био задовољан развојем догађаја, будући да је у својим напорима нашао дуго очекиваног савезника. У српској престоници смена владе дочекана је зато са одушевљењем и великим очекивањима. Српски шеф дипломатије посетио је убрзо Софију, одакле је понео позитивне утиске (ЦДА, 176к, 2–673, Ризов Гешову бр. 173 од

28. марта/10. априла 1911). Гешов је већ при овом сусрету показао спремност за договор, иако, како у својим сведочанствима наводи Миловановић, „у први мах околишно и обазриво“ (Миловановић, 2009, стр. 1488).

Устанци Албанаца који нису били задовољни својим положајем у Царству приморавали су Миловановића на интензивнији рад. Убрзо је преко Тошева проследио предлог о закључењу споразума, нудећи притом да се са конкретнијим преговорима започне што пре. Нагласио је и да би било добро када би се организовао сусрет између њега и Гешова негде у иностранству (Скоко, 1968, стр. 70; Стателова, Попов, Танкова, 1994, стр. 421–422). Посланика је убрзо, 1. маја, посетио и председник Владе Никола Пашић, износио је већ и предлог о разграничењу. Према њему је Србији требало да припадне територија северно од линије Брегалница–Велес–Драч. Остале албанске и јужномакедонске области су по овом предлогу требало да уђу у састав Грчке, док би све остало припало Бугарској. Тошев у својим мемоарима између осталог истиче како му је том приликом Пашић „лукаво“ наговештавао да би Србији више одговарало да и Цариград падне у бугарске, него у руске руке (Храбак, 2005, стр. 144; Тошев, 1929, стр. 308).

У свом извештају од 5. маја бугарски посланик је известио Гешова о, како је говорио, неоправданим стремљењима Србије и Грчке ка Македонији. Зато је сугерисао одбијање овакве деобе, држећи се већ устаљеног става у Софији о аутономији ове области као најпогоднијем решењу. Могућност поделе и евентуалних уступака Тошев је видео једино онда ако разрешење турског проблема не би било могуће без учешћа Србије. У том случају разграничење је по њему могло ићи линијом Јужна Морава – река Моравица, настављеном код села Оризари изнад Куманова, одакле би ишла даље северно од Скопља, завијала на југ долином реке Треске и настављала према Дебру и Јадранском мору (ЦДА, 176к, 2–673, Тошев Гешову, др. 420 од 22. априла/5. маја 1911).

Бугарски министар председник није био задовољан вестима из Београда. У Софији су се до тада чврсто држали става да било шта јужно од Шар-планине не може бити српско. Компромис се остављао једино за ситуацију у којој Бугарска не би била у стању да реши проблеме с Османским царством. Српски предлог зато сада и није био прихваћен, али је он био врло важан у даљем току преговора зато што је у бугарским дипломатским круговима по први пут изнето мишљење о одступањима (Стателова и др., 1994, стр. 421–422).

У Софији су дипломатски и војни представници великих сила с нарочитом пажњом пратили дешавања око преговора у вези којих се није знало ништа детаљније. Њихова предострожност била је додатно увећана када је Мирослав Спалајковић, који је крајем априла именован за новог српског посланика, 19. јуна предао своја акредитивна писма (Марков, 1987, стр. 104). Српски дипломата је у даљим договорима био најдиректније укључен, представљајући главну везу између Гешова и Миловановића. Његовим избором у бугарској престоници многи нису били задовољни. Карактеришући га као особу која је још не тако давно била једна од „најопаснијих непријатеља“ по бугарске интересе у Македонији, препоруке су се огледале у томе да Гешов преговоре ипак води директно са Миловановићем, без Спалајковићевог посредништва (Тошев, 1929, стр. 320).

Убрзо по ступању на дужност новог српског посланика осетило се како су преговори кренули да добијају на интензитету. Већ при предаји акредитива Фердинанд је према Спалајковићу показао предусретљивост и љубазност, задржавши га у разговору скоро сат времена (Калафатовић, 1932, стр. 4). Заиста, није протекло много од његовог доласка до све учесталијих прича о савезу и подели Македоније по бугарској штампи. Зато је Спалајковић већ ускоро морао да изричито демантује овакве гласине код Бугарске телеграфске агенције (АС, МИД, ПО, 1911, ф. VIII, Спалајковић Миловановићу, др. 319 од 7/20. јула 1911).

Важна околност у даљим релацијама два државника била је та што је Миловановић по формирању нове владе почетком јула преузео функцију председника Министарског савета од Пашића. Притом је у надлежност задржао и ресор спољних послова. Будући да се већ показао као изузетно надарен за политичку комбинаторику, сада је био у прилици да по први пут најмање зависећи од других покуша да реализује своје, многим исувише компликоване, планове (Симеуновић, 2007, стр. 49). При сусрету са Тошеvim 23. августа поновио је Гешову да је убеђен у неопходност зближавања две земље. По њему је оно требало да представља основу свим осталим политичким комбинацијама на Балканском полуострву. Сада је и Гешов увиђао да је дошло време за један директнији сусрет, због чега је наложио свом искусном дипломати Димитру Ризову (*Димитър Ризов*) да организује виђење двојице колега (Марков, 1987, стр. 108–113).

Повод који је директно допринео убрзању темпа ка закључењу споразума био је издијање Италијанско-турског рата 29. септем-

бра 1911. године. Став о нужности компромиса око Македоније био је сада присутан и код ранијих противника ове идеје (Марков, 2002, стр. 9–10; Стателова и др., 1994, стр. 424). Зато је већ почетком октобра, при доласку Ризова у Београд, постигнут договор о једном од кључних састанака у стварању савеза. Након разговора које је бугарски дипломата истом приликом водио са Миловановићем и Пашићем о питању будућег разграничења утицајних сфера, Ризов је проследио жељу Гешова да се састане са својим колегом у најскорије време. Како би се избегло непотребно привлачење пажње, Гешов је предложио да се два државника нађу на заједничком путовању возом од Београда до неке станице у унутрашњости Србије (Миловановић, 2009, стр. 1492; Марков, 1992, стр. 10).

До познатог сусрета који је уприличен далеко од очију јавности дошло је у ноћи између 10. и 11. октобра, приликом Гешовљевог повратка из Беча за Софију. Када је воз у коме се налазио стигао на београдску железничку станицу, за његову композицију додат је вагон у коме се налазио Миловановић и у који је гост дискретно ушао пред полазак (Миловановић, 2009, стр. 1492–1493). У разговору који је притом вођен најпре је анализирана ситуација створена италијанско-турским сукобом. Саговорници су се сложили с тим да је криза заоштрена и да налаже државама на Полуострву, пре свега Бугарској и Србији, постизање договора. Пажња је затим усмерена на проблеме које је било неопходно разрешити, па и оно око будућег разграничења. Будући да је по свим питањима била постигнута начелна сагласност, на тражење Гешова Миловановић је формулисао и редом износио тачке које би ушле у уговор. Разговор је трајао око три часа, односно до доласка у Лапово у 2.30 изјутра (Алексић-Пејковић, Џамбазовски, Крестић, 2009, стр. 940–946; Миловановић, 2009, стр. 1497; Guechoff, 1915, стр. 15).

О сусрету су обојица премијера још одмах известила руске дипломатске представнике у својим престоницама, након чега је из Петрограда стигао повољан одговор. Ово је уверило Миловановића да је постизање споразума већ постало изгледно (Миловановић, 2009, стр. 1498). Гешов се по повратку није превише освртао на очекиване негативне коментаре у вези договора са српском страном. Битније од њих било му је то што је за начелно утврђене принципе добио одобрење од Фердинанда и Министарског савета, чиме је добио овлашћење да званично крене са даљим усаглашавањем ставова (Guechoff, 1915, стр. 17–19).

Миловановић је започео разраду споразума, о чему је уопштено извештавао и Хартвига. Међутим, нацрт о разграничењу који је преко Спалајковића доставио кабинету у Софији није био дочекан с одушевљењем. С озбиром на то да више није било речи о аутономији Македоније, на чему се тамо раније највише инсистирало, већ о неспорној српској зони, неспорној бугарској зони и спорној зони која би евентуално ишла на још раније предлагану арбитражу руског цара, овакво решење још увек није било прихватљиво. Зато су се од ове тачке у преговоре све директније укључивали представници Петрограда (Стателова и др., 1994, стр. 429–430).

Током новембра су српски предлози у Софији анализирани са највећом пажњом. Секретар руског посланства у Београду, Василиј Штрандман (*Василий Николаевич Штрандман*), сматрао је како се управо тада јавила она „злокобна клица“ која је од савезника створила огорчене непријатеље у Другом балканском рату. Наиме, како је споразум постајао неминовност, у Софији се почело јављати мишљење о избегавању могуће арбитраже руског цара. Бугарски монарх је био мишљења да би евентуална пресуда ишла у корист Србије. Његов иначе колебљив однос према Русији стајао је насупрот отвореној лојалношћу коју су према њој показивали краљ Петар I Карађорђевић и српски кабинет. Међутим, то што су по бугарским владајућим круговима желели избећи овакво решење, свакако је ишло у прилог томе да је ипак боље направити договор о разграничењу (Штрандман, 2009, стр. 96).

У преговорима је у ово време дошло до одређеног застоја. Предлагана решења ни надаље нису доносила задовољење. Иако се редовно исказивала добра воља око удовољења интересима друге стране, све се више увиђало како ће се до коначног решења доћи тешко. Зато је од великог значаја био сусрет средином истог месеца између српског премијера и бугарских дипломата у Паризу, где је Миловановић боравио у службеној посети с краљем Петром. Овде се посланику из Софије придружио и Ризов, који је посебно за ову прилику допутовао из Рима у коме је тада био на служби (Gueschoff, 1915, стр. 24–33; Helmreich, 1969, стр. 50). Са бугарске стране се инсистирало на томе да се спорна питања реше што пре. У том смислу су стигле и нове понуде уступцима око Охридског језера. Од Миловановића се тражило да се о томе изјасни још одмах, јер је Ризов имао овлашћење да свој кабинет обавести о могућности постизања договора. Српски председник Владе ипак није журио с одговором, процењујући да су у Софији

сада били пре за нове концесије него да разграничење препусте Петрограду. Зато је само обећао да ће по повратку повести договоре око нових предлога (Миловановић, 2009, стр. 1503–1504; Стателова и др., 1994, стр. 430).

Миловановић је крајем године, 27. децембра, одржао важан састанак коме су присуствовали Пашић, Стојан Протић, Андра Николић и Јован Јовановић од радикала, из опозиције Љуба Стојановић и испред војске генерал Степа Степановић. Присутнима је детаљно образложио важност будућег споразума и тешкоће око поделе интересних сфера. Иако су савез начелно сви подржавали, било је очекиваних препрека у смислу пристанка на уступке. Миловановићу је ипак било важније то што је овом приликом утврдио однос снага и поделио одговорност око доношења даљих одлука. По питању уступака није се слагао једино још са Пашићем. Због тога се обратио Хартвигу, од кога је добио подршку и обећање да ће кабинет у Петрограду ургирати код Бугара. Како је српски председник Владе надаље решио да делује на сопствену одговорност, без договора са Пашићем је већ сутрадан наложио Спалајковићу да се при даљим преговорима са Гешовим буде спремно на извесна попуштања (Алексић-Пејковић, 1965, стр. 538–540; Ђорђевић, 1962, стр. 170–171).

Попут Хартвига у Београду, руски представник у Софији, Анатолиј Некљудов (*Анаџолиј Васильевич Некљудов*), такође је узео активног учешћа у даљем развоју догађаја. Да би се договори донекле растеретили, будући савезници су решили да се из планираног уговора о споразуму изузму решења о подели Македоније и офанзивног савеза против Царства. Ова питања требало је да буду део посебног анекса. Договор о склапању тајног додатка уговору донет је 28. децембра (Helmreich, 1969, стр. 52; Guechoff, 1915, стр. 35).

Почетак наредне године је и поред свих напора донео нову озбиљну кризу у односу између два кабинета. Њу је неочекивано изазвало питање Струге на Охридском језеру. Сада већ ни Миловановић није био спреман на нова попуштања, без обзира на притиске који су долазили од представника Петрограда. Сугерисао је како би ипак било најбоље да се разграничење од Брежана до Охридског језера остави за накнадну арбитражу (Миловановић, 2009, стр. 1512).

Судбина српско-бугарског споразума решавала се тако почетком пролећа. Како би се у Софији умањиле тензије, руски посланик је усмено саопштио Гешову да ће се у Петрограду при завр-

шном утврђивању демаркације узети у разматрање њихови интереси око Струге. За ово је почетком марта добио и налог од Сазонова, јер је руски министар спољних послова био забринут због могућег колапса преговора. Бугарски премијер наводи како је с тим у вези 7. марта сачињен и протокол. Штрандман је, као блиски Хартвигов сарадник и сасвим упућен у читав процес, у својим сећањима навео да је био изненађен гласинама да је у вези овог случаја била сачињена својеврсна „тајна одредба“ (Thaden, 1965, стр. 92; Guechoff, 1915, стр. 34; Марков, 1992, стр. 30; Стателова и др., 1994, стр. 433; Штрандман, 2009, стр. 116). Иако је извесно да је Некљудов нудио обећања бугарској страни како би се коначно дошло до споразума, чак и он у својим мемоарима изричито наводи да је „фамозна линија разграничења била коначно решена и маркирана на карти Македоније, након чега није остало ништа друго до да се уговор потпише“ (Nekludoff, 1920, стр. 56).

Закључењем споразума у виду *Уговора о њријашњелсџву и савезу између Краљевине Србије и Краљевине Бујарске и Тајној догађка* од 13. марта 1912. године постављен је темељ стварању ширег савеза на Балкану. Надаље су две владе за задатак имале склапање војне конвенције. На томе су са дипломатама већ упоредо радили овлашћени војни преговарачи, тако да је и она била потписана 12. маја исте године.

Није прошло много времена од доношења завршних споразума до изненадне вести о смрти српског председника Владе. Миловановић је у зору 1. јула, у четрдесет деветој години живота, преминуо после краће и тешке болести, не дочекавши да види какве је све последице са собом носило стварање савеза у који је унео сав свој потенцијал. Иако се још неколико недеља пред смрт осећао доста слабо, у шта је мало ко био упућен, до последњег часа је редовно обављао дужности (*Полишика*, 1912, стр. 2). Његова крајње активна спољна политика, у којој је маниром тајне дипломатије пожртвовано припремао терен за ослобођење Старе Србије, била је ближе позната тек мањем броју лица. Неупућени су га зато знали критиковати због „пасивности“. „Сви се спремају, само Србија седи скрштених руку“, били су чести коментари у време пред бурне догађаје (*Полишика*, 1911, стр. 1).

Гешов је остао доследан договору који је имао са својим српским колегом. Како се према плану савезника на јесен очекивао сукоб Србије, Бугарске, Грчке и Црне Горе са Османским царством, притисци са разних страна за одвраћање од оваквих намера бивали су све јачи. Иако је чак и један од најближих Гешовље-

вих сарадника, Теодор Теодоров, сугерисао да се може ратовати и након зиме, на пролеће, председник Владе није одступао од планова које је сачинио са покојним Миловановићем. Супротно његовом суздржаном карактеру, Гешов је изјавио да ће најкасније до средине октобра бити у рату, у мобилизацији или у оставци. „Ја не могу остати да управљам након што сам се латио сабље, а да је нисам употребио“, била је јасна порука свима који су мислили другачије (Марков, 1989, стр. 11).

Миловановић и Гешов су и поред великих искушења које је пратило стварање српско-бугарског споразума ипак успели да читав процес приведу успешном крају. Противници савеза иначе нису били само неистомишљеници из ближег окружења, који су сматрали да су било какви уступци другој страни издаја националних интереса. Велике силе упорно су инсистирале на очувању *status quo* позиције на Балкану, због чега се на политику савезника није гледало благонаклоно. Савез је ипак највише дбринуло Османско царство, према коме је његова оштрица и била уперена. У немогућности да се учини нешто више, догађаји у суседству су се овде пратили с највећом пажњом и приправношћу.

Први корак у плановима савезника спроведен је брзом и ефикасном ликвидацијом османске власти на Полуострву, што је за многе који су сумњали у њихову решеност био неочекиван расплет догађаја. Када је, међутим, на ред дошло горуће питање око деобе овог простора, није се могла избећи судбина које су се многи прибојавали. На оне који су у Бугарској били за даљи компромис са савезницима тамо се од стране радикалних кругова блиских краљу Фердинанду и политици Аустроугарске није гледало благонаклоно. Због тога се и Гешов морао повући са политичке сцене, дајући оставку. Миловановић ове дане није ни дочекао. По свему судећи, савез без чувеног двојца који га је у највећој мери креирао није био у стању да опстане.

ИЗВОРИ

Архив Србије. Фонд: Министарство иностраних дела, Политичко одељење.

Централен државен архив. Фонд 176к: Министарство на вњшните работи и изповеданията.

Алексић-Пејковић Љ., Џамбазовски К. (прир). В. Крестић (ур.). (2009). *Документи о сјољној йолијици Краљевине Србије: 1903-1914*. IV, 4/1. Београд: САНУ, Одељење историјских наука.

Миловановић, М. (2009). Историјск преговора за закључење српско-бугарског уговора од 29. фебруара 1912. У: Љ. Алексић-Пејковић и К. Џамба-

зовски (прир.), В. Крестић (ур.), *Документи о сјольној йолијици Краљевине Србије 1903–1914*, IV, 4/II (1485–1514). Београд: САНУ, Одељење историјских наука.

Милојевић, М. Ђ., Павловић М., Шећеровић М. (1994). *Балканска равнотежа. Сећања краљевој дипломатије*. Београд: Signature.

Тошевџ, А. (1929). *Балканскитџ войни*. Т. 1: *Предистория и причини*. Софија: Факелџ.

Штрандман, В. Н. (2009). *Балканске усјомене*. Књ. 1. Ј. Качаки (прев.). Београд: Жагор.

Guechoff, I. E. (1915). *The Balkan League*. London: John Murray, Albemarle Street, W.

Nekludoff, A. V. (1920). *Diplomatic Reminiscences Before and During the World War, 1911–1917*. New York: E. P. Dutton and Company.

ШТАМПА

Полијика. (1911). „Балкански рат“. 25. јануар 1911, 1.

Полијика. (1912). „Др М. Ђ. Миловановић“. 18. јун 1912, 2.

ЛИТЕРАТУРА

Алексић-Пејковић, Љ. (1965). *Односи Србије са Француском и Енџлеском 1903–1914*. Београд: Историјски институт.

Ђорђевић, Д. (1962). *Милован Миловановић*. Београд: Просвета.

Калафатовић, Д. С. (1932). Закључење Савеза са Бугарском пред рат 1912. год. *Рајшник*, IV, 1–20.

Марков, Г. (1987). Кџм предисторията на Балканския сџюз (март–септември 1911 г.). *Военноисторически сџборник*, 6, 96–113.

Марков, Г. (1989). Военните споразумения в Балканския сџюз и обявването на обща мобилизација в Бџлгария (март–септември 1912 г.). *Военноисторически сџборник*, 1, 3–19.

Марков, Г. (1992). За спорното и безспорното в Балканския сџюз (септември 1911–август 1912). *Извесија на дџржавније архиви*, 63, 3–49.

Марков, Г. (2002). Балканското решение на Източния вџпрос 1911–1913 г. *Македонски йрејлед: сјисание за наука, лиџературија и одцесјивен живои*, 4, 7–27.

Симеуновић, Д. (2007). Милован Миловановић о стварању Балканског савеза. У: В. Стојанчевић (ур.), *Први балкански рајш 1912. йодине и крај Османској царсјива на Балкану* (49–63). Београд: САНУ, Одељење историјских наука.

Скоко, С. (1968). Руската арбитража во српско-бугарскиот договор за пријателство и сојуз од 13. март 1912. година. *Гласник на Институтот за национална историја*, 1, 63–116.

Стателова, Е., Попов Р., Танкова В. (1994). *История на българската дипломатия 1879–1913 г.* София: Фондация „Отворено общество“.

Храбак, Б. (2005). Бугарска и ВМРО према Арбанасима 1910–1912. године. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XXXV, 139–156.

Thaden, E. C. (1965). *Russia and the Balkan Alliance of 1912*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Helmreich, E. C. (1969). *The Diplomacy of the Balkan Wars: 1912–1913*. New York: Russell & Russell.

SAŠA D. STANOJEVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

NEGOTIATIONS BETWEEN MILOVANOVIĆ AND GESHOV
IN THE CREATION OF THE BALKAN ALLIANCE IN 1912

Years before the First Balkan War 1912/13 marked by intense diplomatic activities aimed at creating alliances between Serbia, Bulgaria, Greece and Montenegro. Its goal was the liquidation of Ottoman rule in the territory of the so-called European Turkey, the liberation of compatriots from centuries-old occupation and the return of the territory to their countries of origin. The Serbian-Bulgarian agreement formed the basis of a broader alliance. It was established primarily through agreements between two prominent statesmen – Milovan Milovanović and Ivan Evstratiev Geshov, who at the final stage of negotiations were simultaneously prime ministers and foreign ministers. The results of the negotiations were translated into an interstate agreement with a secret annex of March 13, 1912. Despite the great temptations that followed the creation of the Serbian-Bulgarian agreement, Milovanović and Geshov still managed to bring the whole process to a successful end. The great powers persistently insisted on maintaining the status quo in the Balkans, which did not favor the Allies policy. The Alliance, however, was most concerned with the Ottoman Empire, according to which its blade was pointed. Unable to do anything more, neighborhood events were followed here with the utmost care and readiness. The first step in the Allies intention was the rapid and effective liquidation of Ottoman rule in the Peninsula, which for many who doubted the Allies resolve was an unexpected turn of events. However, when the burning question about the partition of this space came to the

fore, the fate that many feared could not be avoided. Those who were in Bulgaria for further compromise with the Allies were not favorably regarded there by radical circles close to King Ferdinand and Austro-Hungary. Because of this, Geshov also had to withdraw from the political scene by resigning. Milovanovic passed away earlier. In all likelihood, an alliance without the famous duo who for the most part created it could not survive.

KEYWORDS: Milovan Milovanović, Ivan Geshov, Balkan Alliance, Serbia, Bulgaria.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).